

VASY GÉZA

Nagy László történelemszemlélete

I.

Alkotóművészek történelemszemlélete a legritkább esetben szokott filozófiai kategóriákban megfogalmazódni. A történelemszemlélet mindig a művészi világkép szerves része, s e művészi világképről az egyik leglényegesebb információt éppen az adhatja meg, hogy milyen az adott művész történelemszemlélete. A művészi alkotás (az életmű) jellegét és jelentőségét döntő mértékben formálja és minősíti az, hogy a benne megnyilvánuló történelemszemlélet egyrészt mennyire tudja a személyes élményeket a nemzeti és az emberiség szintű tapasztalatokkal egyeztetni, másrészt az, hogy ezeket az élményeket mennyire tudja a művész egyéni és szuggesztív eszközökkel kifejezni.

Természetesen a történelemszemlélet sem tekinthető statikus, egyszer s mindenkorra érvényes adottságnak. Nemcsak egyes korszakok önszemlélete, múlt- és jövőképe változik – változhat – annak a művésznek a szemlélete is, aki ezeket a korszakokat átéli. S ez a változás bekövetkezhet akkor is, ha a korszakban nincs lényegi elmozdulás.

A *Nagy László* számára megadatott életidő mint történelmi korszak, éppen nem mondható nyugalmasnak. Rendkívül kiélezett történelmi fordulatot – társadalmi rendszerváltást – is hozott, majd a későbbiekben olyan társadalmi válságokat, amelyek szükségszerűen és lényeges mértékben formálták át a költő szemléletét.

Az átformálódás magyarázatát elsősorban abban a feszültségben lelhetjük fel, amely a társadalmi forradalom és a későbbi válságok tényéből születik meg. A pályát kezdő 18–20 éves fiatalember írásai – amelyek akkor még nyilvánosság elé sem jutnak, s később is csak átdolgozva – ugyan egy nagy társadalmi megrázkódtatás (a világháború) és egy ebből is következő céltalanságérzet hírmondói, de ekkor még sem érett világgépről, sem érett költészetről nem beszélhetünk. Ezt a kettős válságérzetet söpri el a társadalmi forradalom lendülete, amelynek sodrában a személyes gondok is megoldódni látszanak a fővárosba és egyetemre kerüléssel.

Az „aranykor” kezdődik el az 1946 kora őszen Budapestre költöző fiatalember életében. Szinte örök tavasz van, örök újjászületés és megújulás. Fújnak a fényes szellők, fényesítik a közelgő ünnepet. *Tűnj el, fájás*, adja a címet első, 1949. könyvnapjára megjelenő kötetének a költő, s az 1947 és 1952 közötti szakasz versei már az első gyűjteményes kötetben, a *Deres majálisban* a *Májusfák* címet kapják, s ez a ciklusmegnevezés a

későbbiekben sem módosul. Maga a *Májusfák* című vers a költő akkori életérzésének, szemléletének a *Tavaszi dal* mellett művésziileg legerőteljesebb kifejezése. Nem véletlenül lett hát mindkét vers szinte állandó antológiadarab. A tavaszkép, a májuskép, a majáliskép hangsúlyosan jelenik meg tehát a pályakezdő Nagy László költészetében, bár ekkor még nem sejthető, hogy mi lesz majd az igazi jelentősége és tartalma. Ez a tavaszkép –, bár személyesen is átélt –, eredetét inkább az ország, a fiatal nemzedék akkori közhangulatában lelheti fel, nem annyira egyéni, mint inkább kormotívum, korjelkép: „*Májusfák subogják magasan / az ember szabadult kedvét.*” Az öröm és az ünnep érzete hatja át az ekkori verseket, ezért lehet jellegadó képük a májusfák sora, amelyek *bajnalban állnak már vitézül*. A majális napja *viruló ünnep*, ezért a felszólítás: *ünnepi rubádat vedd elő*.

A természet rendjében a tavaszra nyárnak kell következnie, a majálisra aratásnak, s a fényes szellők ígézetében fogant világkép szerint az ünnep ígéretét a megvalósult ünnep, a boldogság állapota követi. Három-négy esztendő telik el a *Májusfák* után – ami még az emberéletnyi történelem esetében is kevesebb, mint a természet esztendejében az évszakváltás –, mikorra megjelenik Nagy László költészetében az a *nyárkép*, amely a tavaszkép szerves folytatása. S, mindjárt, a korszak egyik leghangsúlyosabb versében, az *Aszály* címűben, 1952-ben. Az *Aszály* azonban, mint erre már a verscím nyomatékosan felhívja a figyelmet, nem az ünnepi nyárképzet, hanem a kifosztott, önmaga lényegének, a teremtésnek ellentétévé vált nyárképzet verse. Az aszályos termőföld és a szinte tehetetlen reménytelenségben munkálkodó emberek szuggesztív erejű megjelenítéséből nem következik történetfilozófiai kilátástalanság, ellenkezőleg, az a felismerés kap hangot, hogy az élet rendjébe, a törvénybe beletartozik a kudarc is. Mintha átértelmeződne az ünnep fogalma is (bár e versben nem szerepel közvetlenül ez a kifejezés), mert az ünnep már nem annyira a boldogság idilli állapota, mint inkább a harc – az embernek olykor minden erejét mozgósító harca –, a boldogság akarása:

Rossz lesz a termés, szép csak ez a küzdés,
nem a bőségért: a megmaradásért.
Szívét az ember dacosabban hordja
aszályos földön.

Aki az égő füvek szenvedését
érezni tudja, az lesz a hatalmas.
Ujjától majd a magasság megrendül,
zúdul a zápor.

Az aszálynak a versben bemutatott képe természeti katasztrófa, s *katasztrófavers* lesz az 1953-as *Gyöngyszoknya* is, amely Nagy László poétikai-szemléleti költői forradalmának első reprezentatív műve. De előbb még megírta a *Csodamalac* verses meséjét is, amely nem annyira különleges esztétikai értékei, mint inkább allegorikus jelentése miatt érdekes. A mese ugyanis következetesen alkalmazza az évszakok rendjét, s hozzá kötődően a nélkülözés és a gazdag termés képzetét. A mesebeli szegény embernek még arra sem volt itt pénze, hogy vegyen egy malackát, hiába kérlelték lányai. Még az sem hozott változást, hogy a tél után „*Május borult a batárra*”, s „*Fölébredtek az álmok is*”. A szegény ember is megál-

modja a malackát, s reggelre lön csoda: ott rőfögött a kismalac. Étvágya feneketlen volt, viszont nem hizott egy keveset sem. Ezért megölték, s egy gömböcöt csináltak a húsából, majd eltették aratásra. „*Eljött a nyár, a drága nyár*”. Mire fogyasztani akarták volna, a gömböc nekilódult, fel-falta a szegény embert családotstul, majd a mezőn az aratókat, a huszárokat lovastul, a juhalkát juhászostul. Az ökröket is bekebelezte, de a kisgulyás bicskájával kihatította a gömböc oldalát, „*kijöttek mind a bentvalók*”, s lett nagy vigalom. A mese törvényei szerint boldog a megoldás, s rossz álomnak tünteti fel azt, ami keserves valóság. Ha gömböc nincs is, érvénysül az igazság, megvan az aratás ígérete, s előlegül a bőség is: „*ökröket nyárson sütöttek*”. A nyár betöltheti termő és teremtő funkcióját. A *Csodamalac* a Rákosi-kor allegorikus meséje, de nyilván értelmezhető volt úgy is a megírás idején, mint az 1945 előtti világ kritikája, tehát mint nem allegorikus, hanem „realista” történet.

Az allegorikus jelleg meghatározóan jelen van a *Gyöngyszoknyában* is, de ez a más, a gyöngyszoknya-jégverés jelkép mégis olyan szimbólummá tud válni, amely nemcsak a Rákosi-kor kritikája, hanem általában az emberi küzdelemnek és a megcsalottságnak, kifosztottságnak a drámai küzdelmét ragadja meg. A *gyöngyszoknya* az első olyan igazi Nagy László-szimbólum, amely a világ törvényszerűnek mutatkozó kétarcúságából építkezik. A vihar és a jégeső fensége, önmagában nézve szép is lehet, maga a gyöngyszoknya kifejezés pozitív hangulatú, és a szépre, kellemesre utal: a jégeső pusztítása viszont szörnyűséges, hatásában tragikus. A természeti katasztrófa verse ez is, a képanyag hangsúlya ezen van. Észre kell azonban vennünk, hogy a természeti katasztrófának nemcsak a ténye, hanem a következménye is a vers lényegi magja. Az *Aszály* már hangsúlyosan megkülönböztetett kétféle emberi magatartást: a katasztrófát idillé hazudót („Szép lesz a termés – szól a tudósító”), és az azzal szembenézőt. A *Gyöngyszoknya* különbségtevése nem ilyen ellentétezően erkölcsi alapú. Nem a hazug és az erkölcsös ember jelenik meg, hanem a naivan ábrándozó, tervezgető és a kijózanodó. A költemény indítása és zárása ugyanannak az embernek ezt a kétféle, a katasztrófa hatására egyikből a másikba váltó szemléletét jeleníti meg. Az ábrándoknak valósággá képzelése a versindítás, illetve ennek a magatartásnak a számonkérése:

Miért laktál jól, ember, sűrű gabonaszaggal?

Nem sajtoltál még mustot, miért dicsekedsz azzal?

Együgyű kismadárként fürdesz a tűnő fényben,

s napod sötét felére fordul, akár egy érem.

S, az átok, a jégverés dúlása után következik az eltökélt szembenézés:

S, mégis: amiket a szív s ész gyönyörűn cregettek,

ábrándok, terveik sárba lesújtva nem lehetnek!

Áll az ember a tájban, vassá mered a lába,

főséges fejét bánat, bitangság fölé vágja –

s látja: az újabb harcok zöld arénája megnyílt,

mellébe levegőt vesz, tartja – egeket zendít.

Aligha tévedek, ha úgy gondolom, hogy az 1953-as kormányprogram, a hibaigazítás lehetősége volt az, ami a katasztrófaélményt a *mégis-morál* ilyen erőteljes meggyőződéssel volt képes ellensúlyozni. Ez az Adyhoz sokban hasonlítható, az övével lényegében rokon Nagy László-i mégis-morál itt, ezekben a versekben alakul ki, s marad meg, lesz innentől kezdve

a költői világkép döntő ismérve még akkor is, amikor e katasztrófa képre sokkal súlyosabbak rakódnak rá.

Eppen azért, mert a társadalomban a mindennapi életben is egyre több az aszály-, a jégverésélmény 1953 után, a nyárképzetet fölváltja az *ősz* és a *tél*. A *késő ősz* lesz a jellegadó kép: *Dérütött réten* áll a férfi, *Deres majális* idéz az emlékezet. A fiatalemberből férfi lett, s a felnőtttség lényegi ismérve az a józanság, amely már nem engedi meg, hogy idillt képzeljen a valóságos, a reális időben. Az *ősz*- és a *tél*képzet meghozza az elmúlás képzetét is, de ez nem annyira jövőirányultságú, nem a személyes lét elmúlására vonatkozik elsősorban, hanem múltirányultságú, s a tavaszképzet, a május befejezettsége, meghozza értékhiányos befejezettsége hatja át. Ugy múlik el a tavasz, hogy nincs termés, nincs mit betakarítani. A nyárképzet még a katasztrófa képpel együtt is a tavasz folytathatóságának hitével volt áthatva, az *ősz*képzet már nem a történelmi folyamatosságot, hanem a távolságot hangsúlyozza a múlt és a jelen között. Idő- és érték-szembeesítő költemények sora keletkezik, az *akkor* és a *most*, a *tündöklő végtelen* és annak hiánya a versképző erő. József Attila, és főleg a kései József Attila hangvételéhez és szemléletéhez itt áll legközelebb Nagy László, azt ismervén fel, hogy

Jaj annak, aki gyönyörűt vár,
szabad levegőt örülten áhít.

A hangsúlyos *ősz*képzetnek és kifosztottságélménynek az életműben cikluscímme is emelt vezérképe a *kezedben a rózsa lefejezve* a *Születésnapra* című versből:

Nem látsz a tündöklő végtelenbe,
nem vettél fegyvert, hogy magadért vívhass,
kezedben a rózsa lefejezve,
tövises szára az, amit szorítasz.

Emellé társítja a *Deres majális* a személyes elmúlás képzetét, de úgy, hogy egymásra rétegyi a régi majálisélményt (*Májusfák*), a mégis morál mai meglétét és a személyes életutakkal bemutatott jelenbeli sivárságot is:

Dobol a szívem majális –
varjak jönnek a hívó szóra.

A majális, a május képe itt kezd azzá a szimbólummá válni, amelyik már kiszakad az évszakok rendjéből, s lényege a történetfilozófiai jelentés lesz majd.

De egyelőre még tovább forog az évszakok rendje, jön a *tél*: a *bavas erdő némasága*. A mégis-morál legválságosabb időszaka ez: a lírai hősnak önmagát is biztatnia kell: „*lélek, ó lélek, bajolj a hit parazsára*”. S ez a ciklikus szerkezetű hosszú vers, a *Havon delelő szívárvány* a továbbblendító erőt a munkában és a családi élet intimszférájában találja meg. Övni kell az életet

hogy az otthon, mint a nagyvilág
ki ne hűljön,
hogy az ember az életét
újra kezdje,
ha szétzüllött a csillagok
égi kertje.

Az 1946-tal kezdődő évtizedben Nagy László költészetében éppen kör-

befordult a naptár tavasztól télig, s az elmúlás döbbenetében megfogalmazódott az igény az újrakezdésre. Ez az újrakezdés nem indult – nem is indulhatott a történelmi helyzetet reálisan értékelve – a tavasz jegyében. S nem is volt már szüksége a költőnek feltétlenül arra, hogy poétikai eszközként használja az évszakok körforgását. Az egész múlttal, a létezés minden kérdésével kíván szembenézni az, aki egyszerre kérdezi önmagától s mindenkitől: „*dült hiteknek kicsoda állit / káromkodásból katedrális?*” Az életmű összeállításaikor az 1956 utáni szakasz nyitóverse lett a *Ki viszi át a Szerelmet*, s közben több is ennél: az egész életmű egyik legismertebb alkotása. Nemcsak esztétikai értékei miatt, hanem azért is, mert ennek az életműnek a lényegét ragadja meg.

Időközben – 1953 és 1956 között – lezajlott Nagy László költészetében egy poétikai-szemléleti forradalom is, amelynek eredményeként a leíró jellegű lírai realizmusból átváltott egy látomásos-szimbolikus kifejezőmódba. Az évszakok rendje már annyira ősi, hogy szinte köznapivá kopott szimbólumkör. Ez is magyarázhatja, hogy miért szakít vele a költő. De az is, hogy a leíró jellegű versekben több volt a közvetlen életrajzi és társadalomrajzi elem. Az új poétika sem szünteti meg ezeket a leíró elemeket, de tágabb összefüggés-rendszerbe építi őket. Természetesen már a *Gyöngyszoknya* mutatta ennek az új poetikának a megjelenését, de az egészen általánossá 1956 tájkán vált.

Ez a látomásos-szimbolikus költői világ az évszakok rendjéből a tavaszt emeli ki, s azon belül is a májust, de most már nem évszakjelentésével. Nem annyira a kezdésnek (és az újrakezdésnek), mint inkább a legpozitívabb emberi értékeknek, a „Szerelemnek” a jelképe a társadalom és az egyén számára egyaránt. De mivel az újrakezdés képessége maga is a legfontosabb emberi értékek közé tartozik, természetesen ez is része a májusképzetnek. Érdemes idézni azt a vallomást, amely kéziratban maradt ránk, csak a költő halála után jelent meg *A tavaszról*:

„Az ember természete olyan, hogy mind a négy évszakban megleli a kedveset, a szepet, de természeténél fogva a telet hamar megúnyja, mert klímánkban a tél egyáltalán nem mondható humánusnak, drámaian fehér és fekete, az embert nagyon is kifárasztja – ezért lehet nálunk a tavasz a megváltás és a forradalom örök jelképe. Egyéni megújulásunk is reményteljesebb, ha a hullámzó füveket, vetéseket látjuk, meg a sokszínű lepke- és madártünceményeket a tapsoló levelek közt. Szenvedélyes, teremtő évszak a tavasz, igája is édes.” (*Adok nektek aranyvesszőt*, 17. l.)

Ezt az egyszerre örök jelképet és édes igát olyan érvényesen adja vissza az *Asszony-fejű felleg*, hogy arra is gondolhatunk: a tavaszleírás ezt a verset (is) magyarázza. E versnek azonban nemcsak ebben van jelentősége, hanem abban is, hogy a májusszimbólum itt teljesedik ki, itt nyeri el végérvényes jelentését. Mert hiszen a május sok mindent jelentett eddig is, s jelent még ezután is. Jelentette az évszakot, az ifjúságot, a fényes szellők idejét, de mindezeket a jelentésrétegeket megőrizve, itt jelenti először elsősorban azt az emberi magatartást, amelyet ugyan Nagy László visszavetítve a fényes szellők korának magatartásaként ír le, de amelyről ő maga is pontosan tudja, hogy azóta sokat formálódott-gazdagodott. Hiszen a fényes szellők szemléletét – Nagy Lászlóék szűkebb nemzedékében – csak a történelmi optimizmus hatotta át, a hatvanas éveknek a májusjelképe viszont ennél sokkal összetettebb. A történelem menetét

már nem egyenesvonalúan fejlődő előrehaladásnak látja a költő, hanem olyan spirálisnak, amelyben hullámvölgyek, megszakítások is vannak útközben. A cél elérését lehetetlennek látja, közelítését is alig érzékelhetőnek. De a cél tudatát az emberi lényeg döntő magjának tekinti. Ez a felismerés erősíti meg a mégis-morál dacát, ez hív életre olyan továbbhímnuszt, mint *A Zöld Angyal* zárórésze:

tovább e jelen világon, villámló karokon át,
tovább a reményen, ha a lehetetlenért is tovább...

Az *Asszony-fejű felleg* a természettörvényt és az emberi természet törvényét vetíti egymásra:

Igazért, szépért űző május,
az emberfia gyönyörűl
kijelölsz annyi lehetlent,
hogy a képe belefehérül.
Mohóság áldott ideje, május,
Törvényeden muszáj merengnem:
Az a győztes, ki mindig éhes,
éhem és szomjam ezeréves,
nagy szenvedélyben fölvirágozó.

Most már nem kábítja el az a tény sem, hogy „a teremtés álma dözsöl”. Tudja, hogy a május nem a győzelem, csak annak képze:

S mindig hiába győzve, belátom,
új szükség minden aratásom.
Mégis, emberi sors ez, s szép is.
Mégfogyva ifjúságban, húsban,
rajongok, szép jelű május van.
Erősödök a fénytől, a hangtól,
fönn a kék hazában és bennem
olajfavirágtól szagosan
asszonyfejű felleg barangol.

II.

Az *Asszony-fejű felleg* semmiféle közvetlen utalást nem tartalmaz sem a fényes szellők korára, sem a költő személyes életrajzára, de hogy a májusjelkép kialakulásában ezek is döntően részesek, azt nemcsak az eddigiek igazolják, hanem egy olyan, évekkel későbbi költemény is, amely éppen fordított eszközökkel: személyes és történelmi emlékképekkel dolgozik, azok segítségével ragadja meg a májusjelképet úgy, hogy ki sem ejti sem a tavasz, sem a május fogalmát. Ez a vers *Az Országház kapujában*, 1946:

Péter és Julcsa a lépcsők legtetején,
háttal a kapunak harangszavú délben,
seregek a fényben, százezer fő meg szekér,
aknaszilánkos gebékkal fohászkodva állunk:
mi vagyunk a Himnusz, s Péter ama tiszta ingben
megborzong a köig, látva az ünnepi bárányt,
látva a kenyeret, bort, s az áldozat sugallatától
megütve kifakad a lebitangolt haza nevében
s mutat ujjal a kőtornyok tumultusára:

AMÍG EZ A HÁZ NEM A MIÉNK – nem a miénk,
visszhangzik bennem, aki könyöklök ott egy lovacskán
s tudom: az idő a miénk, tudom: a köveknck is
távlata por, mert áthullhat minden a rostán.

De soha az ő képük, soha a mi fiatal arcunk.

Azt a tényt kérdésessé se lehet tenni, hogy itt történelmi emlékképpel van dolgunk. Már a verscím egyértelművé teszi a tér- és időmegjelölést: kiemelkedő történelmi „pillanat” megidézése a téma. S a címre azért is érdemes felfigyelnünk, mert ez a pontos tér- és időmegjelölés egyáltalán nem szokása Nagy Lászlónak. Mindössze még egy verse van, a *Rossz álom, február 17*, amely dátumot tartalmaz, de mint láthatjuk, ez a dátum csak egy fikcióban konkrét, s nem a történelmi időben. A vers világának terét behatároló verscím se sok van, olyan pedig szintén nincsen, amely ennyire egyértelműen, minden magyar versolvasó számára – talán nyugodtan mondhatjuk – vizuálisan is ismert teret idéz fel.

Ezután a rendkívül egyértelműnek tetsző, de már a címadással is jelképes értelmet sejtető tartalommal látszólag nem egyezik a versindítás. Mert hiszen kik állnak a *lépcsők legtetején?* Péter és Julcsa, s azt bizony már a mai olvasók többsége nem tudja megmondani, hogy kikre is gondolhatnánk. Ellenőriztem értelmiségi környezetben, magyartanárok különböző csoportjaiban, s összesen mintegy száz fő közül 1987-ben mindössze ketten-hárman gondoltak arra, hogy Péter és Julcsa neve mögött esetleg konkrét személy is kereshető, s hogy itt Veres Péterről és feleségéről (is) szó van. Sokkal többen gondoltak arra (a vers egészének ismeretében), hogy itt népmesei hősről, paraszti figurákról van szó, egy fiatal párról, amelyik most indul neki az (új) életnek.

Ellentétes-e ez a fajta értelmezés a költői szándékkal? Alapjában véve talán nem, hiszen ha Nagy László azt akarta volna, hogy Péter neve kapcsán minden olvasó mindenkoron egyértelműen Veres Péterre gondoljon, akkor ezt a szándékát a műben jelezte volna. Mint ahogy ezt meg is tette a vers első szövegközléscskor, ahol a verscím után ajánlás következik: *Veres Péter emlékének* (Élet és Irodalom, 1971. november 13.) A kötetben való megjelentetésekor azonban (*Versben bújdosó*, 1973) már elhagyja ezt az ajánlást, s később soha nem állítja vissza. (Mindössze egyetlen szövegközlésről tudok, ahol az ajánlás szerepel, s érthető indokkal: a *Magyar költők Veres Péterről*, Debrecen, 1987. gyűjteményben). Azt is tudjuk, hogy a vers születésekor sem szerepelt ez az ajánlás a szövegben. A *Kísérlet a bánat ellen* közli a vers (egyik?) kéziratát, s ebben nem ajánlás olvasható, hanem „– pontos kép –” megjelölés, ami nyilván az emlékidézés tárgyiaságára, hitelességére utal. (E kéziratban nemcsak a Julcsa, hanem áthúzott javításként a Juliska névváltozat is szerepel, s tudjuk, hogy Veres Péter feleségének ez volt a valódi beceneve.)

A költemény a *Versben bújdosó* című kötet első, *Seb a cédruson* ciklusában jelent meg. A címadó vers több személyt nevez meg, az utána következő művek hősei: Bartók Béla, Hölderlin, Ady Endre, Lorca, Krúdy Gyula, Egry József, majd két búcsúzó, halottat elsírató vers következik, a *Végakarata: tűz – Ferenczy Béni halálára* alcímmel – és a *Búcsú Tamási Arontól*. Utánuk olvasható *Az Országház kapujában*, 1946, lám, annak ellenére ajánlás nélkül, hogy a ciklusban ez nem szokatlan. A következő néhány mű már közvetlenebbül személyes-életrajzi jellegű:

gyerekkori emlékeket idéz meg, s az édesapját siratja. Már *Fodor András* felfigyelt arra (*Futárposta*, 1963. 1.), hogy a ciklusnak ebben az építkezésében *Az Országház kapujában, 1946* fordulópontra, s az „eszményített alkotókhoz címzett”, versek után „felső-iszkazi hátországhoz” kötődőek következnek, s az 1946-os emléket idéző is ezek közé tartozik: „azt a köztes drámai szituációt mutatja föl, amikor a költő a jövőért sereglő közösség névtelenjeként, közvetlenül a szellemi kiválasztódás előtt áll”. Hozzátehetem, hogy ez a személyesség, ez a „hátországhoz kötődés” önmagában nem indokolná az ajánlás elhagyását, sőt, éppen az ajánlás erősíthetné a személyes jelleget. Hiszen Nagy László nem a versben megidézett jelenetben találkozott először Veres Péterrel. Láttam, hallottam már Pápán: „Veres Pétert a kollégiumban láttam először, a fiatalok tudathasadásáról beszélt nagyon soványan”. S, ha ez az emlék esetlegesen is tekinthető, az már kevésbé, amit pályakezdő költőkoráról többször megírt, elmondott Nagy László: „Veres Péter, mint honvédelmi miniszter, elküldte értem kocsiját. Egyik tisztjének, aki gróf volt nemrég, így szólt: Hozzatok sört a fiúnak! Elmondta, hogy tehetségesnek tart, s költő lehetek, ha nem leszek eklektikus. Meghatódva gondolok rá”. (Mindkét idézet az *Életemből* való.)

A személynevek egyértelműsítésének elhagyása a maga teljes értelmét és indokát majd a vers vizsgálata során nyerheti el. Akkor nyerhet bizonyítást az, hogy a cél egyértelműen az volt, hogy erősödjön a vers jelentésének általános-jelképes volta, hogy ne egyetlen személyhez, s a címmel látszólag ellentétben ne is egyetlen történelmi korszakhoz kötődjön egy felmutatott magatartásminta, hanem az emberiség egészének történelméhez.

Veres Péter halálakor (1970. április 16.) még minden versolvasó tudta, hogy Nagy László versében a Péter és Julcsa megnevezés kikre vonatkozik. S, ha lett is volna valami kétely a Péter név után, az emberpár megnevezése egyértelműsítette a személyeket. Olyan jelkép volt Péter és Julcsa, amit bizvást köztudottnak lehetett tekinteni. Mára viszont a „pontos kép” elmosódottabbá vált. Ezért is szükséges legalább utalásszerűen felidézni, mit jelentett az ország számára Veres Péter, akit egyébként általában nem is teljes nevén, hanem Péter bácsiként ismertek. Illyés Gyula azt mondta búcsúztatva őt: „Lángelmét temetünk”. Mire kell gondolnunk e megfogalmazást értelmezve? Az íróra? Arra is, bizonyosan. De elsősorban *egy magatartás lángelméjeként* kellene őt ma is mindannyiunknak számon tartani. A sok kínálkozó megfogalmazás közül Németh László egyik vallomását idézem: „A történelemben nincs, mint a vegyi kísérletekben, kontroll kémcső. Nem tudjuk, hogyan alakultak volna a magyar szocializmus első évei Veres Péter alakja körül. S mint-hogy azóta ő maga is föladta nemcsak politikai becsvágyát, de önértetét is, tán nincs is jogunk őt a múlton követelni. (Bár, engem ő sem tud a hitemből kimosztani, hogy lett volna olyan vezető, mint mások.) De, ha nem is szocializmusunk főpallérja, lett, ami ugyanannyi: élő szimbóluma. A politikától visszanyert szabadsága és szorgalma munkáiban váltotta be a várakozást, egy olyan monumentális emberséget emelve fölénk, amelynek a szeretetében minden magyar szocialista, paraszt, munkás, értelmiségi találkozhat, vagy hogy reálistábban szóljunk: találkozhatna”. (*Beszélgetés Veres Péterről*, Kortárs, 1967. 1. 68.)

Folytatjuk